RAPORTUL NAȚIONAL ȘI SOCIAL AL ABANDONUL UNIVERSITAR ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ ÎN PRIMII ANI DE DUPĂ RĂZBOI

Liliana ROTARU, dr.,
Universitatea de Stat din Moldova

Abandonul şcolar este un fenomen inerent oricărui proces și ciclu educațional în toate societățile, atât cele democratice, cât și cele non-democratice, așa cum era Uniunea Sovietică. Conform art.121 al Constituției URSS din 1936, instituțiile de învățământ superior trebuiau să realizeze dreptul la învățământ pentru toți cetățenii Uniunii Sovietice, „să pregătească cadre apte să stăpânească știința și tehnica modernă și, înarmate cu cunoașterea socialismului științific, să fie pregătite să apere patria sovietică, fiind exclusiv devotate construcției societății comuniste”.[3] Transplantat în instituțiile de învățământ superior din RSSM, scopul devenea cu atât mai actual și important contextualizat situației social-demografice și economice postbelice și necesității de refacere a Uniunii Sovietice, precum și circumstanțelor ideologico-strategice ale confruntării dintre cele două lumi după a-l Doilea Război Mondial. Dar mai ales era importantă aceasta sarcină în împrejurările create de reanexarea recentă a unei Basarabii românești pe care autoritățile sovietice intenționau să o sovietizeze în termene scurte și prin implicarea populației autohtone.

Deși au „delegat” în nou creata RSSM cohorte de „specialiști” din toate colțurile URSS, pentru a o reconstrui prin sovietizare, autoritățile de stat și de partid puneau accentul pe formarea „cadrelor naționale” din rândul „autohtonilor moldoveni” (termenele „populație autohtonă” și „moldoveni” sunt utilizate ca și sinonime în documentele acestei perioade). În hotărârile cu referire la învățământ, Sovietului de Miniștri al RSSM „recomanda” rectorilor/directorilor să „acorde o atenție deosebită [...] studenților din rândul naționalității autohtone – a moldovenilor”[4]. Pe lângă faptul că aceștia vor fi cunoscând „Moldova natală, poporul ei, limba și psihologia poporului”[5], studenții „moldoveni” vor fi și „convertiți” de învățământul sovietic pentru a deveni „lucrători sovietici care să corespundă timpurilor” și „portavoce” a puterii în mediul conaționalilor – statul sovietic utilizându-i ca

[1] Матвеев Александр, *Слёзы горя и радости*, Chișinău, Ed. Hiperion, 1985, c. 20-21.
[2] *Arhivele memoriei*, vol. III, Pădureac L. (editor), op.cit., p. 100.
[3] Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM), F.1961, inv.1, d. 6, f. 23.
[4]ANRM. F. R-2991. inv.1 d. 8, f. 63; F. R-1933, inv.2, d. 2. ff.18-19; F. R-3059, inv.1, d. 12. ff. 45, 33.
ANRM, F. 3186, in. 1, d. 2, f. 52.
[5]ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, ff. 2-3, 12-13.

instrumente de realizare a politicii sale.

Școlile superioare din RSSM depuneau eforturi considerabile pentru atragerea tinerilor la studii, în special a „populației autohtone”. Dar numărul de studenți „moldoveni” înscriși rămânea mic și realizarea planurilor prin admiterea „autohtonilor” era puțin probabilă de vreme ce școlile medii din RSSM produceau, în această perioadă, un număr foarte mic de absolvenți (*Tabel 1*). Institututele pedagogice și învățătorești de la Chișinău, Bălți, Tiraspol și alte școli superioare nu au fost în măsură să realizeze planul stabilit de autorități în toată perioada 1944-1950: „Institutul Pedagogic din Tiraspol a realizat planul doar cu 73,2%, iar Conservatorul de Stat din Chișinău cu 78%”[1]. Și Institutul Învățătoresc din Bălți a admis în acest an doar 185 de studenți contra celor 250 cât prevedea planul de admitere.[2]

Tabel 2. *Coraportul dintre numărul de absolvenți de școli medii și planurile de admitere în instituțiile de învățământ superior din RSS Moldovenească*

Anul	**Absolvenți de școli medii.**			**Planul de admitere**
	Total (nr.)	***Moldoveni***		
		(nr.)	***%***	
1946[3]	358	87[4]	24,3%	1250
1947[5]	499	142	28,45%	1325[6]
1948[7]	946	347	36,68%	
1949[8]		500		

Deși unele instituții îndeplineau planurile de admitere – așa cum raportau Universitatea de Stat din Chișinău (USM), Institutul Agricol, Institutul de Medicină etc, o bună parte a celor înmatriculați la anul I nu se mai prezentau la studii. Ani la rândul, Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău (IPSC) „aduna” cu mare dificultate candidați la studii, echipele de profesori și studenți demonstrând o dexteritate deosebită în a convinge tineri din raioanele RSSM și cele cu populație românească din RSS Ucraineană să se înscrie la facultate. „Bătălia pentru studenți” a instituțiilor de învățământ superior a fost una continuă: vara – cohorte de universitari colindau satele RSSM pentru a atrage cât mai mulți studenți, iar pe parcursul anului de studii – instituțiile depuneau eforturi considerabile pentru a reduce abandonul. Vom utiliza termenele *abandon școlar*, *abandon academic*, *abandonul studiilor* având în vedere evaziunea definitivă a studentului dintr-o instituție de învățământ superior, ce constă în încetarea voluntară sau impusă de a frecventa instituția și a o părăsi înaintea obținerii calificării sau înaintea încheierii actului de studii început.

Fenomenul abandonului studiilor nu a fost cercetat în mod special în știința pedagogică sau psihologică sovietică, dar nici din perspectiva istorică. În același timp autoritățile de stat și de partid sovietice din RSSM acordau o importanță deosebită acestui fenomen: toate rapoartele statistice, solicitate instituțiilor de învățământ superior solicitau date cu privire la numărul de studenți care au abandonat studiile, uneori cu anumite specificări, pentru a monitoriza nu doar cantitativ, dar mai ales calitativ contingentul de studenți – viitorii constructori ai socialismului.

Era specific pentru studenții din RSSM, „adunați” cu atâta dificultate, să nu se mai prezente la facultate, pentru motive necunoscute, așa cum erau ele trecute în documentele oficiale. În așa mod, 29 dintre 225 de studenți înmatriculați la anul I în 1944 la IPSC „nu au ajuns la Institut din motive necunoscute”[9]. Altele 57 de persoane, adică 36 % din cei înscriși la facultățile Institututului, au abandonat studiile din varii motive în primul semestru[10] și mai bine de 28% au abandonat pe parcursul

[1]ANRM, F. 3186, in. 1, d. 2, f. 60.
[2] ANRM, F. 3143, inv.1, d. 52. f. 10-11..
[3] ANRM, F. 2991, inv.5, d. 15, f.15.
[4] ANRM, F. 3186, inv. 1, d. 6, f. 54.
[5] ANRM, F. 2991, inv.5, d. 15, f. 101.
[6] ANRM, F. 3186, in. 1, d. 2, f. 37.
[7] ANRM, F. 2991, inv.5, d. 120, f.19.
[8]Alexăndreanu-Sîtnic Zinaida. *Potențialul științifico-instructiv din Moldova postbelică (1944-1950)*, În: *Revista de Istorie a Moldovei*, Chișinău, nr. 3-4, 1997, p. 96.
[9] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, f. 37.
[10] Ibidem, f. 1, 3.

anului academic 1944-1945[1]. Luând pentru exemplificare abandonul academic la IPSC, constatăm că rata renunțării la studi se va micșora neesențial în perioada cercetată. Aproape 20 la sută din candidații la studii „convinși” cu mare dificultate să se înmatriculeze - vor abandona, mulți chiar din primul an de studiu. (*Tabelul 2*)

Tabel 2. *Evoluția abandonului studiilor la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău*

Anul de învățământ	Total studenți (nr.)	au abandonat studiile	
		Nr.	%
1944-1945[2]	457	129	28.22 %
1945-1946[3]	430	102	19,24 %
1946-1947[4]	426 /415[5]	65	15,26 %
1947-1948[6]	526	118	22,43%
1949-1950[7]	706	79	11,18%

Situația înregistrată la IPSC este una simptomatică și pentru celelalte școli superioare din RSSM în perioada imediat postbelică: în primul an de funcționare a Institutului Agricol din Chișinău și a Institutului Învățătoresc din Bălți (1945-1946) au renunțat la studii respectiv 28,4 %[8] și 26 %[9] din totalul studenților înmatriculați la începutul anului de învățământ în aceste instituții.

„Cum poate fi explicat acest abandon colosal?” se întrebau autoritățile, încercând să identifice cauzele renunțării la studiile superioare „în timp ce republica are nevoie de învățători de fizică, matematică și limbă maternă” și de alți specialiști pentru a economia națională[10]. Deși, în stil sovietic, cauzele abandonului școlar erau adesea explicate prin „[...] lipsa de seriozitate și activitate în general [...]”, ori „acolo unde facultatea muncește bine – nici studenții nu abandonează studiile”[11], totuși responsabilii de învățământul superior, conștienți de gravitatea sutuației social-demografice și economice a RSSM, erau cointeresați să determine adevăratele cauze ale abandonului în scopul reducerii ratei lui

Autoritățile au consemnat în rapoartele lor înainte de toate factorii *contextuali* – induși de condițiile postbelice și, în primul rând „lipsa mijloacelor materiale pentru asigurarea vieții, care au determinat studenții să se transfere la secția cu frecvență redusă, să se angajeze în câmpul muncii în instituții care le oferă salarii decente, să-și găsească condiții mai bune de viață în orașe unde prețurile la produsele alimentare sunt mai mici etc.”[12] Statisticile care se desprind din rapoartele IPSC, indică asupra un procent de 36 la sută pentru studenții care au abandonat studiile în anul 1944-1945 din cauza condițiilor precare de viață și a sărăciei financiare și materiale. (*Figura 1*)

[1] Ibidem, f. 37.
[2] Ibidem, f. 53.
[3] ANRM, F.1961, inv.1, d. 18, f. 7.
[4] ANRM, F.1961, inv.1, d. 33, f. 12.
[5] Ibidem.
[6] ANRM, F. 1961, inv. 1, d. 56, f. 10a.
[7] ANRM, F. 1961, inv. 1, d. 98, f. 8.
[8] ANRM. F. 1933, inv. 2, d. 8. f. 8.
[9] Ruslan Șevcenco. Restabilirea sistemului de învățământ superior în RSS Moldovenească (1944-1945), în *Revista de Istorie a Moldovei*, 2008, nr. 3, p.127.
[10] ANRM, F.1961, inv.1.d. 89. f. 132.
[11] Ibidem.
[12] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, f. 3.

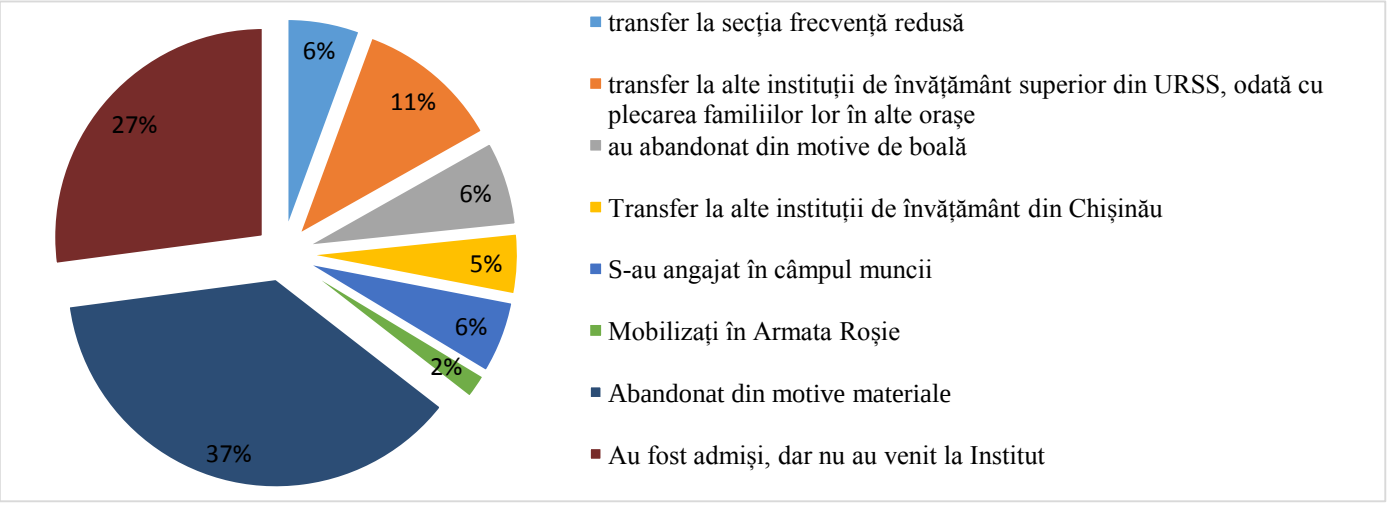

Figura 1. *Abandonul studiilor la Institutul Pedagogic de Stat din Chișinău.1944-1945.*

Într-adevăr, condițiile materiale de viață ale studenților instituțiilor de învățământ superior din RSS Moldovenească în perioadă erau extrem de dificile, studentul trebuind să aleagă într-o dilemă imposibilă – să-și continue studiile sau să-și asigure existența.[1] În Chișinăul distrus de război, autoritățile au repartizat clădiri pentru spații educaționale și cămine, dar pe lângă faptul că nu puteau asigura locuri pentru toți studenții, acestea mai erau și nereparate, fără geamuri la ferestre, iar iarna, din cauza lipsei lemnului de foc, nici nu se încălzeau. Frigul și bolile constrângându-i pe studenți să se retragă în chirie, pe la rude (cine le avea în oraș) sau să renunțe la studii și să plece acasa.[2] Directorul IPSC raporta în 1945 că nu poate asigura „nici cele mai minime condiții de viață pentru colectivul de studenți. Nu avem încălzire și iluminare, nu exista nici baie și nici spălătorie, nu putem asigura ajutor stabil studenților nevoiași; în cămine este imposibil de locuit din cauza frigului, iar bursa, de departe nu poate asigura o viață sătulă studenților.”[3] Cu o bursă de 125-175 de ruble pe lună[4], în timp ce un prânz la cantina studențească costa 5-6 ruble[5], studenții nu ar fi putut supraviețui dacă nu pimeau ajutoare de la părinți sau rude. Iar foametea (1946-1947), colectivizarea agriculturii și deportările care i-au urmat au făcut deseori imposibilă pentru familiile de basarabeni susținerea financiară sau cu alimente a unui student. Deși adminisrația școlilor superioare au evitat subiectele incomode în rapoartele lor, situația era atât de gravă încât nu a putut fi trecută cu vederea impactul foametei și asupra învățământului superior, rectorul USM subliniind că „condițiile provocate de roada joasă a anului 1946, s-au reflectat bolnăvicios asupra celei mai mari părți a elevilor”.[6]

Dificultățile financiare și materiale i-a determinat pe 6 la sută dintre studenți să se angajeze la muncă, renunțând definitiv la studii, iar alte 6 la sută s-au angajat, dar s-au transferat la secția cu frecvență redusă, îmbinând activitățile de muncă cu cele de formare profesională. Transferurile în general, cele la altă formă de organizare a studiilor sau în alte instituții de învățământ superior din RSSM (circa 6% pentru anul 1944-1945) sau din URSS (circa 11% pentru anul 1944-1945[7], și deja 29,23% pentru anul foametei 1946-1947[8]) desigur că diminuau numărul de studenți la o anumită instituție de învățământ, dar cel puțin acești studenți continuau studiile, completând clasa intelectualilor sovietici. Doar către anul academic 1949-1950 se constată o reducere a abandonului prin transfer la instituții de învățământ superior din afara RSSM, aceasta fiind determinată mai ales de o stabilizare a fluctuației și mobilității de cadre de stat și de partid.

[1] *vezi*: Aurelia Felea. Studenți și cadre didactice în anii 1944-1956. Câteva repere pentru reconstituirea contextui social al formării elitelor din din Moldova Sovietică, în: Colloquium politicum, Anul II, nr. 1, ianuarie-iunie 2011, p. 93-104.
[2] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, f. 11.
[3] ANRM, F.1961, inv.1, d. 18, f. 27.
[4] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, f. 53. Pentru comparație, salariul unui muncitor feroviar în 1944 în URSS era de 518 ruble, a unui doctor -363 și a unui inginer de 1209 ruble. - https://www.russian-money.ru
[5] ANRM, F. 3143, inv.1, d. 52. ff. 88.
[6] ANRM, F. 3186, in. 1, d. 2, f. 49.
[7] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, f. 13.
[8] ANRM, F. 1961, inv. 1, d. 33, f. 12.

Printre factorii *contextuali* care determinau renunțarea la studiile superioare în anii imediați după război, autoritățile au identificat și „reavoința” celor care s-au înscris la școlile superioare, numindu-i „elemente extrem de instabile”, ghidați de motive personale și interese meschine. „Cine sunt acești studenți după originea și poziția socială?” – se întreabă directorul IPSC, acceptând un ton de paradă și tot el identifica 1. „Tinerii, care au absolvit gimnazii și licee în perioada ocupației Basarabiei de către români, care nu sunt obișnuiți cu regimul unei instituții de învățământ superior sovietic și care ne sunt străini nouă din punct de vedere ideologic, fiind otrăviți de agitația antisovietică – iată cine a abandonat studiile. 2. Tinerii, care sau evacuat în 1945 (de fapt este vorba despre anul 1941, anul evacuării Institutului la Buguruslan *n.n.*) în adâncul Uniunii Sovietice și care s-au înmatriculat la Institut [...] fără a avea o vocație de învățător, ci pentru că s-au ascuns în pereții institutului pentru a nu fi mobilizați în Armata Roșie și pe frontul de muncă. Ei sunt cei care au abandonat studiile, imediat ce institutul s-a reevacuat la Chișinău, în orașul lor natal. 3. Iar pentru o parte a fetelor-studente, calitatea de student le-a dat posibilitatea să revină din evacuare acasă în cele mai bune condiții și fără probleme. Ajunse la Chișinău, ele s-au angajat imediat la muncă și au abandonat studiile, unele chiar de la anul III sau IV.” [1]

Condițiile și situația postbelică extrem de dificilă erau determinante pentru menținerea unei rate de abandon ridicate, atât încât factorii de natură *academică,* erau considerați secundari și neesențiali, raportorii IPSC consemnând în anul 1945 faptul că „abandonul din cauza nereușitei academice sau din cauza nedoriței de a face studii – este un fenomen foarte rar întâlnit [...]”.[2]

Ulterior, în acest context se aborda și problema abandonului etnicilor români, pe care, și așa foarte puțini înmatriculați, autoritățile nu reușeau să-i mențină în facultăți în primii ani postbelici, aceștia renunțând la studiile superioare: dintre cei 51 de studenți „moldoveni” admiși la studii în anul 1946 la USM, au încheait anul de învățământ doar 39, cca 30 % dintre ei abandonându-le[3]. O situație similară – cu 36 de „moldoveni” (cca 53,73%) care au renunțar la studii din totalul de 67 de studenți care au abandonat a fost consemnată la Institiutul Pedagogic în anul 1949-1950[4]. Temeiul invocat sau trecut sub tăcerea nereușitei academice, era necunoașterea limbii ruse, care era limbă de studiu la majoritatea instituțiilor de învățământ. Până și examenele de admitere se susțineau în rusă, deși absolvenții școlilor medii cu predare în limba „moldovenească” nu o cunoșteau sau o cunoșteau insuficient. Acest fapt era recunoscut și de administrația universitară, dar și de autoritățile de stat ale RSSM. Solicitând Sovietului Miniștrilor al URSS permisiunea de a oferi bursă „tuturor studenților moldoveni”, indiferent de succesele obținute la examenele de admitere în școala superioară sau la sesiuni, Gherasim Rudi, Președintele Sovminului RSSM, explica rezultatele academice proaste ale „moldovenilor” prin faptul că „cea mai mare parte a candidaților au învățat un anumit timp în condițiile dominației boierilor români în Basarabia, studiind discipline stabilite de școala burgheză. În același timp, ei nu au studiat deloc: limba rusă, istoria popoarelor URSS, geografia URSS și altele”, iar pe de altă parte, „rețeaua de școli de șapte clase și medii, care se creează după eliberarea Moldovei, nu a fost asigurată în măsura necesară cu învățători calificați, din cauza lipsei acestora în rândul cadrelor naționale”[5].

Studenții „moldoveni” renunțau la studii și pentru că nu puteau suporta cheltuielile aferente studenției, or fără burse sau cu burse foarte mici, fără un loc în cămin și fără sprijinul familiilor lor, mulți dintre ei abandonau studiile chiar peste 10-15 zile de la începerea anului de învățământ.[6] Deși autoritățile au întreprins măsuri de păstrare a contingentului național în școlile superioare, inclusiv prin intermediul organizațiilor de comsomol și de partid, „aceste eforturi nu au avut vreun succes real.”[7]

Astfel, nu retardarea culturală, după cum susțineau unii responsabili din învățământul RS Moldovenești și nici „școala burgheză românească” în care nu s-au studiat limba rusă și discipline ale școlii sovietice, era temeiul și rațiunea abandonului școlar al studenților de etnie română. Mai degrabă lipsa resurselor materiale și financiare, necesare pentru a-și asigura necesitățile vieții cotidiene de student. Totuși, cea mai mare parte a moldovenilor, studenți sau potențiali studenți, locuiau în zone

[1] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, f. 37.
[2] ANRM, F.1961, inv.1, d. 6, ff. 13.
[3] ANRM, F. 3186, inv. 1, d. 6, ff. 65-66.
[4] ANRM, F.1961, inv.1. d. 90. f. 90.
[5] ANRM, F. 3186, in. 1, d. 2, f. 49.
[6] ANRM, F. 3186, in. 1, d. 37, ff. 14-16.
[7] Ibidem.

rurale, puternic ruinate în a doua jumătate a anilor '50 – o perioadă care a suportat toate consecințele celui de-al Doilea Război Mondial, peste care s-au suprapus efectele retragerii administrației românești și ale reinstaurării puterii sovietice, precum și ale foametei organizate și colectivizării. Familiile de țărani din satele RSSM pe lângă că nu și-au permis să susțină financiar și material studenți, nu i-au încurajat inițial să meargă la școala superioară, având ele însele nevoie de forță de muncă.

Statisticile cu referire la calitatea celor exmatriculați sunt un argument în plus al ipotezei de mai sus. Astfel, din cei 29 de studenți exmatriculați de la USM în primului semestru al anului de studii 1948-1949 – 14 erau înscriși „moldoveni”, adică mai bine de 48% din totalul celor excluși, DAR dintre aceștia 1 student a fost mobilizat în Armata Sovietică, iar 11 dintre cei înmatriculați nu s-au prezentat la studii la 1 septembrie 1948 și doar 3 dintre ei au fost exmatriculați pentru nereușită academică.[1] Iar faptul că autoritățile, atât universitare, cât și cele de stat și de partid străduiau pe lângă administrațiile centrale de la Moscova fie să elibereze studenții „moldoveni” de taxa de studii, fie să le ofere burse indiferent de calificativele obținute la examenele de admitere sau la cele din sesiunile ordinare, vin să confirme ipoteza enunțată mai sus.

Un argument indirect care vine să ne sprijine opinia este și componența socială a contingentului de studenți universitari: cea mai mare parte a tinerilor care urmau studiile în anul 1946-1947 proveneau din familii de funcționari – peste 66 % și doar 19% proveneau din familii de țărani colhoznici, ceilalți aproape 13% își trăgeau originile din familii de muncitori[2]. Acest coraport social, era determinat mai degrabă de solvabilitatea familiilor de funcționari, mult mai potente financiar de a achita taxa de studii și a suporta alte cheltuieli aferente studenției copiilor lor.

Participarea redusă a elementului etnic românesc în învățământul universitar din RSSM a fost determinat de tot arsenalul de acțiuni și „realizări” ale puterii sovietice în procesul de consolidare a acesteia în RSSM, de contextul și consecințele foametei organizate din 1946-1947, de structura demografică preponderent rural-agrară, cu un strat foarte subțire al intelectualității și un număr mic al potențialilor studenți, dar și de lipsa resurselor financiare și materiale a familiilor basarabene de a achita taxe de studii și de a întreține studenți, precum și de absența unei tradiții a învățământului superior universitar în teritoriile nou refăcutei RSSM.

„Grija” autorităților de stat și a organelor de partid pentru atragerea și păstrarea a cât mai mulți studenți „moldoveni” în instituțiile de învățământ superior era determinată de necesitatea de „reeducare” și „refacere” a opiniei publice românești din RSSM. Învățământul superior fiind o „forjerie de cadre naționale” care trebuiau să realizeze acest deziderat, or anumite idei, sonorizate de conaționali, în limba maternă erau mai ușor inoculate maselor muncitoare, dar mai ales tinerii generații.

[1] ANRM, F. 3186, in. 1, d. 39, f. 2.
[2] ANRM, F. 3186, in. 1, d. 10, f. 60.